

5. Hesychius lib. vi. in *Levit.* cap. 22. Eusebius hom. 5. de *Paschate*. Etsi enim Hesychius, et Eusebius videntur Graeci homines fuisse, tamen latine scripserunt. Hieronymus in epist. ad *Hidibiam*, quaest. 2. et in 1. cap. ad Ephes. August. serm. 2. de *Verbis Apostoli* quaest. 37. in *Levitico*. in Ps. xxxiii. concion. 1. de consensu Evangelistarum, lib. iii. cap. 1. et alibi. Leo sermon. 6. de *Sejunio* 7. mensis. Cassiodorus in Ps. cix. Haymo, Sedulius, et Primasius in cap. x, et xi. ad *Corinth.* Gregorius lib. vii. *moral.* cap. 4. Isidorus lib. i. de *Officiis divinis* cap. 18. Bernardus serm. 1. in *vigilia Nativit.* et serm. i. de *Paschate*.

Ad haec loca respondent Ruardus, et Jansenius, Patres in homiliis ad populum praesertim, accommodasse verba Joan. vi. ad sacramentum Eucharistiae. At major pars auctorum allegatorum, scripsit commentaria, vel disputationes, in quibus litteralis sensus exprimi debet, non sensus mystici, et accommodationes. Et sane si licet hoc dicere de isto capite, cur non licebitidem dicere de cap. iii. Joan. nimirum Patres accommodasse eum locum ad Baptismum? Adde, quod adversarii ne unum quidem proferre possunt, qui docuerit hunc locum Joannis intelligi debere solum de spiritali manducatione, et nullo modo de sacramentali.

Praeter hos Patres notandi sunt alii posteriores doctores, ne quis putet recentiores Catholicos contrarium sensisse, exceptis illis paucissimis, quos supra nominavi. Ita igitur exposuerunt, qui scripserunt olim contra Joannem Scotum, vel Berengarium, ut Paschasius lib. de *Sacramentis* cap. 14. Adelmanus in epist. ad *Berengarium*, Guitmundus lib. iii. Algerus lib. i. cap. 10. 12. et 17. Ita etiam Scholastici qui postea secuti sunt cum magistro lib. iv. dist. 10. Ita quoque Thomas Waldensis contra Wiclefum tom. ii. de *Sacramentis* cap. 92. et 94. et Joannes Gerson contra Hussitas in lib. de *Communione laicorum*. Denique nostro tempore contra Lutheranos plurimi, sed praeter alios Nicolaus Sanderus, librum integrum scripsit de hac re.

Probatur quarto haec eadem veritas ex absurdis, quae sequerentur. Primo, sequeretur Joannem nihil plane scripsisse de hoc Sacramento; nam nusquam attingit hanc materiam nisi hoc loco. At certe valde absurdum est,

Evangelistam primarium, et diligentissimum in summis mysteriis explicandis, nihil de hoc summo Sacramento scriptum reliquisse, praesertim cum tam multa scripserit de Baptismo. Quare Augustinus lib. iii. de *Consensu Evangelistar.* cap. i. monet, Joannem nihil scripsisse de cena Domini in proprio loco, ut ceteri facerent, quia plurima de ea re ante scripserat. Secundo sequeretur, Christum nunquam explicuisse fructum, aut excellentiam hujus sacramenti, cum id tam saepe fecerit de Baptismo: nam in ultima cena solum instituit, sed nihil addidit ad ejus explanationem. Et confirmatur, quia (ut Chrysostomus annotavit in comment. cap. xxvi. Matth.) Apostoli sine dubio commoti fuissent, et turbati, cum audiebant: *Accipite, et comedite, hoc est enim corpus meum* (1), nisi antea instructi fuissent. Tertio, sequeretur nullum exstare praecipuum divinum de hoc sacramento percipiendum. Nam apud alios Evangelistas solum exstat institutio, et quoties Sacramentum sumitur, id fiat in memoriam Dominicae passionis. Argumenta in contrarium solvantur infra cap. 7.

CAPUT VI.

Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia ex cap. VI. Joannis.

Nunc jacto fundamento solidissimo, possumus inde sumere aequo solidum argumentum ad probandam veram praesentiam corporis Domini in Eucharistia. Dominus enim loquens de pane, quem daturus erat in cena, diserte dixit: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (2).

Posset autem dupliciter hoc argumentum refutari. Primo, si quis diceret (quod revera dicunt haeretici) per panem hoc loco intelligi Christum absolute, non autem ut est in Sacramento sub speciebus. Sed haec solutio profligata jam est omnibus argumentis, quae fecimus capite superiori.

Secundo, si quis admitteret, per panem intelligi Eucharistiam, sed diceret, panem illum Eucharisticum dici carnem Christi, non proprie sed figurate, sive tropus sit in verbo est sive in nomine caro.

Haec autem solutio refutanda est fusius in

(1) Math. XXVI, 26. — (2) Joan. VI, 52.

explicatione verborum illorum: *Hoc est corpus meum*; nunc autem refutari potest ex verbis hujus ipsius loci multipliciter, et quidem solidissime. Primo, ex comparatione panum miraculo multiplicatorum, et mannae, quod pluit in deserto. Dominus enim contendit panem hunc suum, quem daturum se pollicebatur, praestantiorum esse utrisque. At certe simplex panis ob solam significationem corporis Christi non praestat panibus illis miraculo creatis, et multo minus ipsi mannae, quod etiam Christum significabat, ut supra ostendimus. Praeterea illi signum petebant a Christo, objicientes illi manna, quod non sine magno miraculo pluebat patribus in deserto; Christus autem respondet se daturum panem de caelo verum. Nullum autem est miraculum in pane communi significante corpus Christi; neque etiam in apprehensione, et manducatione Christi per fidem. Denique Dominus aliquid promisit, quod Patres non habuissent: sicut illi habuerunt manna, quod nos non habemus. At carnem Christi per figuram, sed significative etiam patres habuerunt.

Secundo, ex dubitatione Capharnaitarum, qui sine dubio intellexerunt veram carnem a Christo promissam; et similiter ex offensione discipulorum, qui eodem modo verba Christi intellexerant: quorum opinionem Dominus non correxit; sed arguit eorum dubitationem. At quis credat, Dominum, qui tantopere sollicitus hominum salutem, passurum fuisse, ut tot discipuli ab ipso discederent, si potuisset uno verbo eos revocare, dicendo se figurate loqui; et rem facillimam creditu se proposuisse?

Tertio ex illis verbis: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem*. Nam in apprehensione Christi per fidem, non solum non est vera manducatio, sed nulla potest fingi distinctio inter cibum et potum, ut supra diximus; ergo hic promittitur vera caro, et verus sanguis, qui manducari et bibi possunt.

Quarto, ex illis verbis: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?* Ista enim dupliciter exponi solent, et utraque expositio confirmat nostram sententiam. Una expositio est, quod voluerit Dominus rem unam mirabilem alia mirabiliore, vel aequae mirabili confirmare. Sicut enim cum dubitabant Judaei, an Chri-

stus posset remittere peccata, id ipse probavit, sanando paralyticum, Matthaei ix, et eidem saepe alibi fecit, ut Joan. i. cum Nathanaele, et Joan. iii. cum Nicodemo. Ex qua expositione sequitur veritas nostrae sententiae: si enim Dominus non promississet veram carnem suam se daturum in Sacramento, non fuisset opus probare potentiam suam exemplo Ascensionis.

Altera expositio est, quam indicare mihi videtur Chrysostomus in commentario, et sane valde litteralis, quod Dominus reprehendat incredulitatem discipulorum, ac doceat, majorem occasionem eos habituros dubitandi in Christi absentia, si in ejus praesentia dubitant, quasi dicat: Hoc vos scandalizat, quod carnem meam vobis edendam dare velim? quid ergo facietis, quando in caelum ascendero, et tam procul a vobis abierit corpus meum? quomodo tunc poteritis credere idem corpus vobis in Eucharistia praesens exhiberi? Porro haec etiam expositio mirifice confirmat Catholicam veritatem. Nam si Dominus solum promississet corpus suum fide percipiendum, non fuisset difficultus, sed facilius ita illud sumere eis, qui vidissent ascensionem Christi: ascensio enim conspicua roboravit Apostolos in fide; non ergo Dominus diceret: *Quid ergo si videritis Filium hominis ascendentem?*

CAPUT VII.

Solvuntur objectiones adversariorum.

Ad hoc nostrum secundum argumentum ex cap. vi. Joan. nihil habent, quod objiciant, nisi caput illud ad Sacramentum non pertinere. Solvenda igitur sunt eorum argumenta.

Primum argumentum Lutheri est, quo utitur etiam Kemnitius, et alii. Cena Domini instituta fuit pridie passionis Christi. Sermo autem ille, qui describitur Joan. vi. habitus est integro anno ante Christi passionem; non igitur in eo de cena agitur. Confirmat Kemnitius, quia si ideo Papistae reformare voluerint Communionem, quia Joan. vi. dicitur: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum*; oportebit etiam dicere in cena solam aquam

(1) Joan. VI, 55. — (2) Joan. VI, 62 et 63.

adhibendam, quia Joan. iv. dicitur: *Qui biberit ex aqua hac, non sitiet in aeternum* (1).

Respondeo: Non negamus comam Domini institutam fuisse prae passionis, et non uno anno ante; dicimus tamen uno anno ante promissam a Christo, et de ejus comae futurae eximii fructibus ab eodem disputatum, id quod in aliis etiam multis rebus Dominus fecit. Nam claves regni caelorum Petro promisit, Matth. xvi. et explicavit quam vim essent habiturae; quas tamen non tradidit, nisi post resurrectionem, Joan. xxi. Ad confirmationem respondeo, Catholicos non reformare Communionem traditam, Matth. xxvi et cap. vi Joan., ut Kemnitius mentitur: non enim deformavit Communionem, Matth. xxvi, ut reformatio indigeat. Dicimus tamen recte explicari unum locum per alium: et quia Joan. vi. dicitur: *Qui manducat hunc panem, vivet in aeternum*, recte colligimus, sub una specie sumptum Sacramentum ita sufficere, ut non necessario requirantur duae ad fructum Communionis percipiendum. Magna est autem dissimilitudo inter aquam, de qua loquitur Dominus Joan. iv., et panem de quo loquitur idem Dominus Joan. vi. Nam omnes interpretes posteriorem locum exponunt de Eucharistia, ut supra demonstravimus, priorem autem nullus omnino. Deinde Joannes ipse exposuit per aquam gratiam Spiritus sancti, Joan. vii: *Hoc autem dixit, inquit, de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*; panem autem, Joan. vi, Christus ipse dixit, esse carnem suam, cum ait: *Panis quem ego dabo, caro mea est* (2).

Secundum argumentum ejusdem Lutheri: Joan. vi, disserit Dominus de illa manducatione caelestis panis, quae dat vitam. Sed sola manducatio spiritualis per fidem dat vitam; ergo de illa sola agit.

Respondeo, falsum assumi: nam etiam sacramentalis manducatio dat vitam; sicut in Baptismo non sola interna ablutio, sed etiam externa mundat animas, illa formaliter, ista efficienter, atque instrumentaliter: et sicut scriptum est Actor. xv. *Fide purificans corda eorum*; ita scriptum est: *Mundans eam lavacro aquae in verbo vitae* (3). Ephes. v. Neque obstat, quod manducatio sacramentalis non det vitam sine fide: nam id provenit ex indispositione accedentis, non ex ipso Sacramento, quod ex se semper est efficax.

(1) Joan. vi. 55; iv. 13 — (2) Joan. vii. 59; vi. 52. — (3) Act. ap. xv. 9; Eph. v. 25. — (4) I Joan. iii. 15.

Tertium argumentum ejusdem Lutheri, et Martyris in defensione contra Gardinerum par. i. ad objectum 13, pag. 94. Dominus, Joan. vi, non solum dicit, manducationem hujus panis dare vitam, sed etiam dicit sine hac manducatione neminem posse vivere: *Nisi manducaveritis etc.* At hoc praeceptum tam arctum non potest intelligi de manducatione sacramentali; alioqui perirent omnes infantes, qui manducare nihil possunt, sed solum lac sugere: perirent etiam omnes, qui non communicarent, impediti aliqua necessaria causa, etiamsi alioqui baptizati et iustificati essent.

Respondeo, communem esse difficultatem, quomodoque hic locus intelligatur. Nam si velint adversarii intelligi de manducatione spirituali per fidem; quomodo, quæso, infantes manducabunt, qui nullum habent usum spiritus, nec finem actualem ullam? Imo facilius esset infantibus instillare aliquid Sacramenti, quam efficere, ut credant. Dico igitur hunc locum ad solos adultos pertinere, qui quidem, aut re ipsa si possunt, aut saltem desiderio, tenentur hoc Sacramentum aliquando percipere. Id ita esse patet, quia hoc Sacramentum non est institutum ad vitam dandam iis qui non habent, sicut Baptismus; sed ad conservandam iis, qui habent. Et sic intelligitur illud: *Non habebitis vitam in vobis*, id est, non poteritis retinere, sed eam amittetis, sicut dicitur I. Joan. iii: *Omnis homicida non habet vitam in se manentem* (4). Non enim sensus est, non acquiri vitam; sed non retinet, amittit, moritur: hinc enim non regeneratio, sed manducatio dicitur. Porro ista conservatio non est necessaria, nisi iis, in quibus vita jam acquisita minui, aut perdi potest, quales non sunt infantes. Unde Dominus non ait: *Nisi quis manducaverit, sicut dixit de Baptismo: Nisi quis renatus fuerit; sed, Nisi manducaveritis; ubi alloquitur circumstantes, et eorum similes, qui capaces sunt hujus praecepti. Et praeterea cum loquitur de manducatione panis, id est, cum carnem suam panem vocat, satis aperte indicat, se non loqui de infantibus, qui non vescuntur pane, sed lacte. Denique vel haec verba: *Nisi manducaveritis*, sonant praeceptum vel medium ad salutem necessarium. Si praeceptum, aut ad infantes non*

pertinet, cum ejus non sint capaces, aut certe excusantur cum non possint illud implere; id enim est commune omni praecepto. Si medium ad salutem necessarium; certe solum est medium iis qui vitam amittere possunt, quales non sunt qui usu rationis carent.

Quartum argumentum ejusdem Augustinus lib. ii *Contra Julianum*, docet, infantes manducare carnem Christi, quatenus fidei comunicant; igitur hic locus de manducatione per fidem intelligitur. Hoc addi possunt alia loca Patrum, quae a Martyre, et ab aliis afferuntur. Nam idem Augustinus tract. 25. in Joan. cap. vi, Joan. adeo spiritualiter exponit; ut dicat: *« Crede et manducasti »* et tract. 26. *« Credere in eum, hoc est, manducare panem vivum. »* Idem etiam de *Doctr. Christiana* lib. iii. cap. 16, dicit illa verba: *« Nisi manducaveritis carnem filii hominis, »* nihil aliud significare, nisi passioni Domini communicandum, et mente suaviter cogitandum, Christi carnem pro nobis fuisse crucifixam. Praeterea Clemens Alexandrinus lib. i. *Pedagogi*, cap. vi, exponit hoc loco per carnem, et sanguinem Christi, verbum Dei, quo spiritualiter alimur, et inebriamur. Item Basilianus epist. 141. exponit per carnem et sanguinem doctrinam Christi, et mysticum ejus adventum. Hieronymus quoque in *Psalm. cxviii*, per carnem, et sanguinem Domini Scripturas intelligit. Denique S. Bernardus in 3. versiculum *Psalm. xc. Qui habitat*, dicit manducare Christi carnem, esse passioni Domini communicare, ejusque vitam imitari.

Respondeo ad locum Augustini allatum a Lutero, qui habetur lib. i. in *Julianum*, non lib. ii. ut ipse citat. Ac primo observandum est, Augustinum non raro dicere infantes debere edere corpus Domini, si salvi futuri sint, ceterum non intelligit id fieri debere necessario re ipsa. Nam idem Augustinus ibidem, et lib. iii. de *Peccator. meritis et remiss.* cap. iv, et in serm. ad infantes, quem citat Beda in *Commentar. I. Cor. x.* scribit infantes in ipso Baptismo communicare corpori Christi, et per susceptionem Baptismi implere etiam praeceptum de sumptione Eucharistiae.

Notandum secundo, infantes non solum non obligari ad Communionem re ipsa, sed haec in voto explicito, ejus non sunt illo modo capaces, sed tantum in voto implicito,

quod votum infantes habent dum baptizantur: tunc enim infantes jus accipiunt ad Eucharistiam percipiendam. Et quia omnis qui nascitur, naturaliter appetit cibum; ideo etiam illi hoc ipso, quod renascuntur in Christo, appetunt cibum renatorum, suo tamento, et tempore percipiendum. Itaque infantes non communicant spiritualiter, nec sacramentaliter in re, sed sacramentaliter in voto implicito; ex quo sequitur, ut non sit omnino idem illis baptizari, et communicare, licet simul fiant, cum unum sequatur ex altero. Itaque S. Augustinus, licet locis notatis, dicat infantes manducare Domini carnem in Baptismo, tamen alibi aperte distinguit baptizari, et comedere Christi carnem: *« Aliud inquit serm. 14. de Verbis Domini »* est nasci de spiritu; aliud pasci de spiritu; sicut aliud est nasci de carne, quod fit cum parit mater, et aliud pasci de carne, quod fit cum lactat infans, » et lib. i. de *peccator. meritis*, et remiss. cap. 20. aperte demonstrat hoc praeceptum: *Nisi manducaveritis*, distingui a praecepto Baptismi, etiam in infantibus.

Ad argumentum ergo respondemus, Augustinum exponere hunc locum Joan. vi, de manducatione sacramentali, sed eam tamen manducationem tribuere infantibus, non in re, sed in voto implicito, quod per Baptismum habetur, ut diximus.

Ad alia duo loca Augustini ex tract. 23, et 26. in *Joan.*, respondeo, illud: *« Ut quid pararas dentem, et ventrem? crede, et manducasti »*; et illud: *« Credere in eum; hoc est manducare carnem ejus »*; dicta esse ab Augustino, non de Sacramento, sed de fide Incarnationis: nondum enim pervenerat ad locum Evangelii, ubi agitur de Sacramento. Illud autem: *« Qui manducat corde, non qui premit dente »*, dixit Augustinus cum de sacramento loqueretur, non ut excluderet Sacramentalem esum, sed ut significaret, finem Sacramenti hujus esse, alere animam, non corpus, licet per instrumentum corporis sumatur. Vere enim reficitur hoc cibo, qui manducat corde, non qui premit dente, mirum solo: non enim excludit corporalem esum, cum ibidem dicat Judam comedisse solo corpore; sed solum anteposit spiritualement manducationem corporali, quod illa sine ista prosit, ista sine illa non prosit, sed obstat. Similis locus est Osee vi: *Misericordiam solo, non sacrificium* (1); non enim Dominus respuit

(1) Osee vi. 6.

sacrificia, sed non vult illa, si absque misericordia sint.

Ad alios Patres respondeo, eos exposuisse mystice, non ad litteram: sed non negasse usquam debere ista verba accipi ad litteram de sacramentali manducatione. Imo contra citavimus nos supra pro nostra sententia, Basilium, Hieronymum, et Bernardum: non enim pugnant sensus litteralis et mysticus.

Ad ultimum Augustini ex lib. in *de Doctrina Christiana*, respondemus, figuram ponere Augustinum in his verbis, ratione modi sumendi carnem Christi, non ratione substantiæ ipsius rei. Non enim vult dicere, carnem Christi tropice dictam manducari, id est, panem, quo significatur caro; nec veram carnem tropice manducari, si essentiam manducationis spectemus, quæ solum requirit, ut verus cibus ab ore traiciatur ad stomachum per instrumenta vitalia; sed vult dicere tropice manducari, quoad modum; nam ordinarius, et proprius modus manducandi carnem est, ut ea visibiliter secetur in partes, et particulam sumatur, et cocta, non cruda etc. Caro autem Christi sumitur integra, et invisibiliter, et sine ulla sui læsione: quare non proprie, sed tantum figurate Christi caro occiditur, et laceratur in hac manducatione; representamus enim Christi passionem. Augustinum id voluisse, perspicuum est ex duobus. Primo, quia dicit tropice id exponendum, ne scelus aliquod, vel flagitium præcipi videatur. Porro scelus esset, Christi carnem occidere, et secare in partes; non autem spirituali quodam modo ipsam veram carnem, sine ulla sui læsione in Sacramento sumere. Secundo, quia ipse idem explicat, quis sit litteralis sensus, qui scelus sonare videatur, videlicet is, in quo verba Christi acceperunt Capharnaïta, qui putarunt Christi carnem laniandam, sicut in macello fieri videmus, et cuique particulam dandam. Vide tract. 27. in *Joan.* et in *Psal.* xviii. Cum igitur Augustinus dicit, hoc præcepto: *Nisi manducaveritis*, mandari, ut communicemus Christi passioni, et eam recolamus, ac mente revolvamus; id ipsum significat, quod Apostolus ait I. Corin. xi. sumendam Christi carnem in Sacramento in memoriam passionis, et mortis Domini.

Quintum argumentum Zwinglii est, in libro *de Vera et falsa religione*: Cibus, de quo disseritur in cap. vi *Joan.* est fides; nam

(1) *Joan.* VI, 27 et 29. — (2) *Joan.* VI, 51, 32, 29 et 52. — (3) *Joan.* VI, 52 et 55; I. Cor. XI, 29.

cum Dominus dixisset: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet*, dixerunt Judæi: Quid faciemus, ut operemur opera Dei? Respondit Dominus: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille* (1).

Respondeo: in eo capite multa tractari; fit enim mentio triplicis panis, et ab uno transitur ad alterum occasione data inter loquendum. Primum narratur de pane illo materiali, quem Dominus multiplicavit. Deinde, quia Judæi eum solum panem querebant, monuit eos Dominus, ut alium panem operarentur, id est, parare et habere satagerent. Atque hunc secundum panem dicit seipsum esse, qui de celo descendit, per Incarnationem. De hoc pane dicit: *Ego sum panis vivus, qui de celo descendi*; et, *Pater meus dat vobis panem de celo verum*. Hunc autem panem, id est, Christum incarnatum fide apprehendere debemus, ut nos reficiat: et hoc est, quod Dominus ait: *Hoc est opus Dei ut credatis in eum, quem misit ille*. Ubi cibus, qui parandus est, non est fides, ut Zwinglius dicit, sed Christus ipse; fides autem est operatio, qua panis iste acquiritur. Denique tertio, inde transitum fecit Dominus ad panem Eucharisticum, cum ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est, etc.* (1).

Argumentum sextum ejusdem Zwinglii, Christus ait: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*. At id non est verum, nisi de spirituali manducatione: multi enim sacramentaliter manducando, non solum non vivunt, sed manducando moriuntur: *Qui sine symbolis indigne, judicium sibi manducant*, II Corin. xi (3).

Respondeo: verba Domini intelligi cum conditione, si rite manducetur. Panis enim ille, quod ad se attinet, semper vivificat, et hoc significant verba Domini: potest tamen impediri effectus aliunde, nimirum ex indispotione accidentis. Id quod commune est promissionibus similibus, fere omnibus Luc. xi. *Omnia qui petit, accipit*, et tamen multi non accipiunt, quia, (ut exposuit Jacobus cap. iv.) non bene petunt. Joel. ii. *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*. Et tamen dicitur Proverb. i. *Tunc invocabunt me, et non exaudiam, eo quod eosum habuerint disciplinam*. Marc. ult. *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit*. Et. Actor. viii. Simon post fidem, et Baptismum, perit. Denique Apostolus I Corin. x: *Unus panis,*

et unum corpus multi sumus, qui de uno pane participamus (1) omnium consensu de Sacramento loquitur; et tamen multi de uno pane participant, qui non sunt hobbicum unus panis, et unum corpus, ut omnes hæretici, et schismatici, qui ritum hujus Sacramenti integre celebrant.

Septimum argumentum Petri Martyris in sua defensione contra Gardinerum par. i. objecto 13. Si illa verba: *Panis, quem ego dabo*, ad symbola cœnæ Domini pertinent, cur panem abjiciunt Papistæ? nec enim accidentia sola panis dici possunt.

Respondeo: Panis vocabulum in illis verbis: *Panis, quem ego dabo*, non significat panem triticeum, neque etiam corpus Christi absolute, et sine respectu ad symbola, ut Martyr existimat, sed significat cibum generatim. Id enim frequens est apud Hebræos, ut nomine panis intelligatur omnis cibus: unde in isto ipso cap. vi. *Joan.* manna dicitur panis; et in *Psal.* lxxvii. *Panem de celo dedi eis, panem Angelorum manducavit homo* (2). Est igitur sensus: Panis, id est, cibus, quem ego dabo, est ipsamet caro, quæ crucifigenda, et occidenda est, pro salute humani generis.

Octavum ejusdem Martyris, objecto 32. Dominus *Joan.* vi. nullam mentionem facit panis materialis, nec calicis, neque gratiarum actionis, neque fractionis, neque distributionis, neque Testamenti, neque memoriae, neque annunciationis mortis Christi: non igitur loquitur de Sacramento cœnæ, quod sine symbolis illis esse non potest.

Respondeo: argumentum hoc recte probat, non fuisse hoc Sacramentum institutum, *Joan.* vi. sed non fuisse promissum, non probat: satis enim ad promissionem est, quod expresserit Dominus id, quod est præcipuum, id est, carnem suam, et sanguinem. Adde, quod etiam symbola futura insinuat, cum tam saepe distinxit carnem a sanguine, et illam cibum, hunc potum appellavit: et fortasse ideo carnem suam aliquoties panem appellavit, ut indicaret sub specie panis nobis edendam.

Nonum argumentum est quorundam Catholicorum. Dominus ait *Joan.* vi: *Ego sum panis vita; qui venit ad me non esuriat, et qui credit in me, non sitiet in æternum*; ergo panis, de quo agitur *Joan.* vi. credendo manducatur, et bibit. Expressit enim Dominus credere esse bibere; et sine dubio idem est venire ad Christum, et credere in Christum. Nam de fide loquitur, cum ait ibidem: *Nemo potest ad me venire, nisi Pater traxerit eum* (3); ergo illud: *Qui venit ad me, non esuriat*, significat: *Qui venit ad me per fidem, seu, qui fide manducat me, non esuriat*.

Respondeo: verba, quæ citantur, non pertinent ad Sacramentum proprie, sed ad fidem incarnationis, ut supra diximus; quæ vero sequuntur postea, ad Sacramentum pertinent.

Decimum argumentum, et fere solum, quo persuasi sunt quidam Catholici, est, quoniam ægre videtur posse defendi usum Ecclesiæ de Communione sub una specie, si ad litteram de Sacramento intelligamus illa verba: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (4).

Respondeo primo, non oportere ob rei difficultatem deserere cognitum veritatem. Secundo, facile solvi posse hunc nodum, si dicamus (quæ est communis solutio) vim præcepti non consistere in modo sumendi, sed in ipsa re, quæ sumenda est. Verba quidem præcepti sonant, ut sumam carnem sub specie panis per modum cibi, et sanguinem sub specie vini per modum potus: tamen mens legislatoris, ex qua lex ipsa explicanda est, non erat obligare, nisi ad res ipsas sumendas, id est, veram carnem, et verum sanguinem; quæ res tam sumuntur integre sub una specie, quam sub duabus. Probatur autem eam esse mentem legislatoris, tum quia fructus hujus perceptionis oritur ex ipsis rebus perceptis, non ex modo sumendi; sicut etiam medicina corporalis non prodest, quia sumitur per modum cibi, aut potus, sed quia ipsa vim habet sanandi: tum etiam quia idem Christus explicans quod dixerat, ait ibidem: *Qui manducat me, vivet propter me*; ubi videmus idem esse manducare carnem, et bibere sanguinem, quod Christum ipsum totum manducare.

Respondeo secundo, non oportere ob rei difficultatem deserere cognitum veritatem. Secundo, facile solvi posse hunc nodum, si dicamus (quæ est communis solutio) vim præcepti non consistere in modo sumendi, sed in ipsa re, quæ sumenda est. Verba quidem præcepti sonant, ut sumam carnem sub specie panis per modum cibi, et sanguinem sub specie vini per modum potus: tamen mens legislatoris, ex qua lex ipsa explicanda est, non erat obligare, nisi ad res ipsas sumendas, id est, veram carnem, et verum sanguinem; quæ res tam sumuntur integre sub una specie, quam sub duabus. Probatur autem eam esse mentem legislatoris, tum quia fructus hujus perceptionis oritur ex ipsis rebus perceptis, non ex modo sumendi; sicut etiam medicina corporalis non prodest, quia sumitur per modum cibi, aut potus, sed quia ipsa vim habet sanandi: tum etiam quia idem Christus explicans quod dixerat, ait ibidem: *Qui manducat me, vivet propter me*; ubi videmus idem esse manducare carnem, et bibere sanguinem, quod Christum ipsum totum manducare.

(1) Luc. XI, 40; Joel. 11, 32; Prov. I, 28 et 29; Marc. XVI, 46; I Cor. X, 17. — (2) *Psal.* LXXVII, 24 et 25. — (3) *Joan.* VI, 35 et 44. — (4) *Joan.* VI, 54.

CAPUT VIII.

Referuntur variae expositiones verborum Domini: Hoc est corpus meum.

Sequitur argumentum tertium ex ipsa institutione Sacramenti, quae habetur Matth. xxvi. Marci xiv. Luc. xxii. et i. Cor. xi. de qua institutione, quae sane praecipuum fundamentum est totius controversiae, atque adeo totius hujus altissimi mysterii, tria dicemus. Primo, referemus expositiones praecipuas horum verborum: *Hoc est corpus meum*. Secundo, confirmabimus eam, quae est vera, et refellemus falsas. Tertio solvemus argumenta adversariorum.

Quantum ad primum expositiones adversariorum plurimae sunt, ita ut fere numerari non possint. Lutherus in libro, quod verba coenae adhuc firmiter stent, scribit decem ferme suo tempore fuisse Sacramentarium opinionem, ac sectas. Nuper etiam anno 1577, prodit libellus, in quo ducentae numerantur haereticorum vel expositiones, vel depravationes horum paucorum verborum: *Hoc est corpus meum*, tamen praecipuae sunt solum decem; quarum quatuor fundantur in pronomine *Hoc*; duae in verbo *Est*; tres in nomine *Corpus*; una in pronomine *Meum*.

Prima igitur est Andreae Carolstadii, qui intelligi voluit adverbium, ex pronomine, id est, *Hic*, ex hoc, ut sit haec sententia verborum: *Hoc est corpus meum*; id est, *Hic* sedet corpus meum, ac ne dubitarem de hac expositione, asseruit in libro edito Basileae anno 1524, se ex revelatione Patris celestis didicisse hanc expositionem. Quare Lutherus librum contra Carolstadium inscripsit, contra celestes Prophetas.

Secunda est Bucerii in retractionibus suis, et tribuitur etiam Joanni à Lasko, qui voluit pronomen *Hoc*, significare totam actionem coenae, ut sensus sit: Haec actio corpus Christi representat; sive in hac actione exhibetur corpus Christi.

Tertia est Joannis Langi, in annotat. ad ii. Apologiam Justini, qui per *Hoc*, intelligit panem, sed panem exponit metaphoricè hoc

modo: *Hoc est corpus meum*, id est, corpus meum est hoc, nimirum panis, quia nutrit animas, et reficit instar panis.

Quarta est communior apud haereticos, quod per *Hoc* intelligatur hic panis.

Quinta est Zwinglii, qui in libro de vera et falsa religione, cap. de Eucharistia, scribit, verba ista accipienda esse tropicè, sed tropum non esse in pronomine *Hoc*, sed in verbo *Est*, quod accipi debet pro Significat. Et sicut Carolstadius, ut fidem faceret, celestis Patris revelationem, ita hic spiritus cujusdam per quietem apparitionem protulit. Nam in libro, quem edidit anno 25, et Subsidium de Eucharistia inscripsit; refert se biduo disputasse in senatu Tigurino contra Missam et Eucharistiam, nec tamen fidem facere potuisse (resistente sibi scriba quodam) est accipi pro significat: sed tandem nocte sequenti dormienti sibi adstitisse nescio quem (*ater autem*, inquit, *an albus fuerit nihil memini*) qui moneret, ut cum locum Exod. xii. arripere: *Est enim phase, id est, transitus Domini*, ubi est, accipitur pro significat. Itaque die sequenti de eo loco verba fecisse ad populum, et quod volebat, obtinuisse. Sequuntur Zwinglii expositionem Bernardinus Ochinus in defensione verae doctrinae coenae Domini cont. Westphalum, et alii.

Sexta est Petri Boquini, qui in examine libri Heshusii non procul ab initio, contendit recte dici panem esse corpus Christi, propter idiomatum communicationem, sicut propter eandem recte dicimus in Christo, *Hic homo est Deus*: in qua expositione verborum, *est*, accipiendum est, pro dicitur, hoc modo: *Hoc est corpus meum*, id est, hic panis dicitur corpus meum, propter idiomatum communicationem. Ubi notat Boquinus tres uniones, ex quibus resultat idiomatum communicatio. Unam naturalem, qualis est animae et corporis. Alteram hypostaticam, qualis est Dei, et hominis in Christo. Tertiam sacramentalem, qualis est inter panem et corpus Christi in Sacramento. Simile quid habet Lutherus in lib. de *Babylon. captivitate*, cap. i. ubi dicit, ita verum esse, *hic panis est corpus Christi*, sicut est verum, *hic homo est Deus*. Hoc tamen interest inter Lutherum et Boquinum, quod Lutherus ponit veram, et realem conjunctionem panis cum corpore Christi, ex qua vult oriri illam idiomatum communicationem: at Boquinus, qui Sacramentarius est, non ponit unionem, nisi sacramentalem, qua ununtur res dis-

CAPUT IX.

Proprie, non figurate explicanda esse illa verba: Hoc est corpus meum.

tantissima, id est, panis qui est in terra, et corpus Christi, quod est in caelo.

Septima expositio est Joannis Oecolampadii, qui tropum non agnoscit in pronomine *Hoc*, neque in verbo *est*, sed in nomine *corpus*. Vult enim panem dici corpus per figuram metonymiae, qua nomen rei significata tribuitur signo, ut sensus sit: *Hoc est corpus meum*, id est, hic panis est figura corporis mei. Ita habet in libro de genuina expositione horum verborum.

Octava est Joannis Calvinii, qui lib. iv. Institut. cap. 17. §. 21. admittit, cum Oecolampadio, tropum metonymiae esse in nomine *corpus*: sed addit non esse panem Eucharistiae nudam figuram corporis Christi, sed esse figuram, quae rem ipsam exhibeat: ac propterea Christum non dixisse, *Hic panis est figura corporis*, sed corpus ipsum. In idem residit, quod habet Petrus Martyr in lib. de utraque natura Christi, ubi per *corpus*, intelligit Sacramentum corporis. Nam ipse idem in defensione contra Gardinerum in fine tertiae partis dicit, Christum noluisse dicere: *Hic panis est figura, vel signum, vel Sacramentum corporis, sed corpus, ut exprimeret signum esse efficac, et cum quo res ipsa exhiberetur, etc.*

Nona est quorundam Calvinistarum, quorum sententia sine nomine citat Cornelius Jansenius, in comment. cap. 59. concord. in illa verba: *Nisi manducaveritis*. Hi docent vocabulum *corpus*, accipi pro corpore mystico, id est, pro Ecclesia, ut sit sensus: *Accipite et manducate, Hoc est enim corpus meum*, id est, quia vos discipuli estis corpus meum.

Decima est in pronomine *meum*, quam per jocum excogitavit Lutherus anno 27. in lib. Quod verba Domini firmiter stent. Ut enim irrideat Sacramentarios, dicit se posse afferre pulchriorem expositionem in eorum gratiam, ut hic sit sensus: *Hoc est corpus meum*, id est, *Hic panis est corpus a me factum, et creatum*. Quod autem joco Lutherus protulit, serio accipit, ac defendit Joannes Campanus, ut testatur Lutherus in sua brevi confess. edita anno 44.

Cum his omnibus pugnat Ecclesia Catholica sententia, quae haec verba simpliciter, et proprie docet esse accipienda, ut sensus sit: *Hoc, id est, quod his speciebus continetur, est vere, et proprie corpus ipsum meum verum, et naturale.*

Nunc, ut veram sententiam comprobemus. Primo in universum demonstrabimus, non esse probabile, Dominum figurate loqui voluisse. Deinde expendemus singula verba institutionis, ac simul refellemus haereticorum opiniones. Primum igitur non esse probabile, Dominum loqui voluisse figurate, probamus argumentis ductis a materia, de qua agitur. Deinde a personis, cum quibus Dominus loquebatur, a loco, et tempore, in quo loquebatur. Tertio ex consensu Patrum. Quarto ex regula interpretandi Scripturas.

Primum igitur argumentum sumitur a materia. Est autem materia de qua hic agitur, pactum, Sacramentum, Testamentum, lex et dogma; quae omnia requirunt propriam, non figuratam locutionem. Sacramentum esse, de quo hic agitur, nemo negat. Sacramenta autem solere a Deo institui propriis verbis, ut in eorum usu non erretur, perspicuum est ex institutione Sacramentorum omnium veteris, et novae legis. Certè Genes. xvii. ubi instituitur circumcisio, et Exod. xii. ubi instituitur agnus paschalis, et in foto Letivico, ubi tot sacrificia, et expiationes instituntur, vix unquam occurrit una aliqua vox figurata: sic etiam Matth. ult. Marci ultim. et Joan. iii. ubi de Baptismi institutione, vel potius promulgatione, et precepto agitur, omnia propriis vocibus explicantur. Neque obstat, quod Joan. iii. Dominus utitur voce renascendi, quae videtur metaphorica: nam ibidem explicatur vox illa per adjuncta: *Ex aqua et Spiritu sancto*. Et praeterea non pertinet vox illa ad sacramenti essentiam, sed ad effectum significandum, Quis ergo credat Christum in instituendo sacramento primario nostrae religionis, ita figurate, et ambigue loqui voluisse, ut ne ipsi quidem Doctores legis divinae inter se convenire possint, quid sit hoc sacramentum, panis an corpus Domini.

Deinde Testamentum novum fuisse simul a Domino institutum, patet ex illis verbis: *Hic est sanguis meus novi Testamenti*, Matth. xxvi. vel ut habet Luc. xxii. *Hic est calix*

novum Testamentum in meo sanguine (1). Jam vero nihil solet magis proprie, simpliciter et exquisitè explicari, quam Testamentum; ne videlicet detur occasio litigandi de voluntate testatoris. Ita videmus Exod. xxiv. ubi Testamentum vetus instituitur, omnia propriis et apertissimis vocibus, explicari; sic enim refert illam institutionem Apostolus, Hebr. ix. *Lecto, inquit, omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum, et hircorum cum aqua, et lana cocinea, et hyssopo; ipsam quoque librum, et omnem populum aspersit, dicens: Hic est sanguis Testamenti, quem misit ad vos Deus.* Sic etiam in testamentis hominum fieri videmus; nam Genes. xlix. Jacob, ubi inter vaticinandum variis figuris usus fuisset, ad ipsum Testamentum veniens, clarissimis verbis utitur: *Ego congregor ad populum meum, sepelire me cum patribus meis, in spelunca duplici, quæ est in agro Ephron Hethæi contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham* (2). Ita quoque et rex David iii. Regum ii. et Tobias cap. iv. et Matthias lib. i. Macchab. cap. ii. testamenta sua verbis simplicissimis composuerunt. Quidni igitur etiam Christus Testamentum suum tanti momenti, quo de æterna hereditate agitur, verbis propriis, et apertis composuerit? nisi forte deceat, ut Testamentum vetus, quod figura erat, et umbra, propriis, ac perspicuis vocibus proponatur; Testamentum autem novum figuratis, et typicis locutionibus obscuretur? Confirmatur ex humano more, a quo etiam Apostolus argumentum sumpsit, Galat. iii. ubi dicit, testamentum hominis ita esse ratum, ut nemo audeat aliquid addere, vel demere. Jam ergo testamenta humana in proprio sensu verborum intelligenda esse, jubent humane leges, ff. de legat. 3. leg. non aliter, et ideo si testamento relinquatur domus, aut ager, et vellet aliquis cavillari, non esse relictam domum veram, sed depictam, et exponeret, relinquo domum, id est, signum domus; apud nullum iudicem obtineret. Quanto igitur minus obtinere debent adversarii, qui Testamentum ipsum Christi contra morem omnium testamentorum derogare audent ad metonymias?

Porro, pacta, seu fœdera sunt etiam, ex eo genere rerum, quæ exquisitissimis, et propriis verbis explicantur, ne locus ullus relinquatur cavillis. Testamentum autem Christi

simul Testamentum, et pactum fuit; nam est Testamentum conditionatum. Id quod patet ex veteri Testamento, cui novum respondet, ut res figurata suæ figuræ. Idcirco enim a Moyse vocatur pactum, Exod. xxiv. et a Paulo Testamentum, Hebr. ix. quia utrumque simul erat, continebat enim donationem hereditatis, sed cum eo pacto et conditione, si perseverarent in cultu, et religione unius veri Dei.

Sequitur lex, seu præceptum. Esse enim in hac institutione præceptum aliquod divinum, nemo negat; et patet ex illis verbis: *Accipite, edite, item, hoc facite.* Etsi enim ut supra dixi, non est in his verbis præceptum, quo obligentur omnes ad Eucharistiam sumendam: tamen præceptum est saltem, quo jubebantur Apostoli tunc illam accipere, et etiam præceptum est, ut quando sumimus, hoc modo, aut illo sumamus. Verba autem legum perspicua, et propria esse debent, ne detur occasio prævaricationi: unde omnia præcepta non solum Decalogi, sed etiam alia, quibus certi ritus instituuntur, in lege veteri propriis verbis explicantur. Dicit aliquis: Verba, in quibus lex posita est, propria sunt, nimirum: *Accipite, edite, facite.* Respondeo: Non satis est, nisi etiam proprie, et aperte significetur quid sit, quod est accipiendum edendum, faciendum: longe enim aliter accipiendum est frustum panis, aliter Christi corpus.

Denique, dogmata præcipua non nisi propriis verbis tradi solent in divinis litteris. Tropi enim locum habent, vel in prophetis ad rem obscurandam, vel in laudationibus ad rem ornandam, vel denique in cohortationibus ad rem amplificandam, non autem in dogmatibus, quæ præcisè credi, aut servari debent. Unum autem ex præcipuis dogmatibus Christianæ religionis in illis verbis: *Hoc est corpus meum,* contineri, nemo hæcenus negavit.

Ad hoc argumentum respondet Petrus Martyr in fine tertiæ partis defensionis suæ contra Gardinerum non deesse in Scriptura sacramenta, dogmata et præcepta tropis explicata. Et quidem exempla præceptorum ponit illa Matth. vii. *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.* Et Matth. xxvi. *Attendite a fermento Pharisæorum.* Et Ephes. iv. *Nolite contristare Spiritum sanctum.* Et Matth. vi. *Nolite cogitare*

de crastino, sufficit enim diei malitia sua; et crastinus sollicitus erit sibi ipsi. Exempla dogmatum ponit illud: *Deus noster ignis consumens est.* Et illud: *Nos omnes unus panis sumus;* et illa, ubi Christus dicitur lapis, leo, vitis, etc. Denique exempla sacramentorum ponit: *Petra erat Christus, et Agnus erat Paschæ, et Circumcisio est fœdus; et denique calix est Testamentum novum* (1).

Respondeo, nihil adversarium dixisse ad argumentum nostrum depromptum ex vocibus Testamenti, et pacti. Deinde, quod ad præcepta atinet, distinguenda sunt præcepta peculiaria et proprie dicta a cohortationibus, licet etiam ipsæ præcepta quædam continere videantur. Nam præcepta peculiaria, et proprie dicta sunt efferenda propriis vocibus, ne sit locus tergiversationi: at in cohortationibus, quæ non continent peculiaria præcepta, sed tantum persuadent faciendam, vel non faciendam ea, quæ aliqui notissima sunt, aptissime admiscerent tropi; et ejusmodi sunt allata exempla. Nam esse cavendum a falsis Prophetis, omnes norunt, etiam si non præcipiatur: ideo Dominus, non tam id præcipit, quam hortatur ad id faciendum adhibita similitudine ovium et luporum. Sic etiam cavendum ab hypocrisis, et falsa doctrina, quis nescit? ideo Dominus, ut non tam id præciperet, quam excitaret ad faciendum, utitur tropo fermenti. Non esse aliquid agendum, quod displiceat Deo, nullus ignorat; idcirco Apostolus non simpliciter id scripsit, sed ut magis permoveret, uti voluit tropo contristandi Spiritum sanctum. Denique esse vitandas supervacaneas curas, et sollicitudines, omnes norunt, ideo Dominus adhibuit tropos.

Quod atinet ad dogmata, observandum est, non vocari dogmata quaslibet de Deo sententias, sed solum eas, quæ habent peculiarem difficultatem, sive ad credendum sive ad operandum, quales sunt articuli fidei, et canones Conciliorum: cætera autem, quæ ex illis apertissime consequuntur, non dicuntur dogmata. Verbi gratia, Deus est unus, Deus est trinus, Deus est infinitus; Christus est Deus et homo, et similia, dogmata sunt. At Deus est ignis consumens, Christus est vitis, lapis, leo etc. non dicuntur dogmata, sed explicationes proprietatum notissimarum Dei, et Christi.

Rursus tum de præceptis, tum de dog-

matibus. Notandum est, cum dicimus dogmata; et præcepta debere propriis verbis efferri, sic esse intelligendum, ut vel tantum propriis verbis efferantur; vel si uno in loco tropicis, in alio propriis: nihil enim prohibet quod habetur expresse et proprie in uno loco, alibi obscurius haberi. Quod notavit Augustinus lib. ii. doct. Christ. cap. 6. et 9. «Nihil est, inquit, obscure dictum in Scripturis, quod spectet ad fidem, vel mores, quod non planissime dictum sit in aliis locis.» Ita videmus, quod de fermento Dominus dixerat obscurius, paulo post clare explicuisse. Nam Matth. 16. addidit se locutum de doctrina, non de fermento panum, et Luc. xii. *Attendite, inquit, a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis* (2). Sic etiam illud: *Christus est lapis angularis,* sine tropo habetur in infinitis locis apud Paulum; et illud: *Unus panis sumus,* habetur proprie frequentissime, ubi dicitur unus populus, una Ecclesia, una familia Dei. Sic illud Joan. ii. *Solvite templum hoc,* explicuit Evangelista esse intelligendum de corpore Domini, et illud Joan. vii. *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ,* explicuit intelligendum de Spiritu sancto, et Joan. ult. illud: *Alius cinget te, et duet quo tu non vis* (3), explicuit de morte Petri accipiendum. At hoc dogma et præceptum peculiare, et præcipuum de Eucharistia nusquam habetur aliis verbis in Scriptura: nusquam enim legitur panem Eucharistia significare, aut esse figuram corporis Domini. Quare cogimur proprie accipere id, quod legitur: *Hoc est corpus meum.*

Jam quod atinet ad Sacramenta, ostendimus paulo post non esse tropum in exemplis allatis. Id solum nunc est obiter adnotandum, in exemplo: *Petra erat Christus,* i. Corinth. x. tria esse peccata Petri Martyris. Primo enim dicit, petram illam, ex qua fluxit aqua in deserto, Sacramentum fuisse. At id nullo modo verum esse potest, cum fuerit res temporaria, et non caeremonia religionis, quæ frequentanda esset in populo Dei. Secundo dicit petram illam, ut etiam manna, conferri cum Baptismo, i. Corinth. x. At Apostolus transitum maris confert cum Baptismo; manna autem, et aquam de petra cum Eucharistia, ut omnes exponunt: nec tamen ita confert, quasi Sacramenta cum Sacramentis, sed quasi figuras Sacramen-

(1) Matth. VII. 15; XVI. 6 et 11; Eph. IV. 30; Matth. VI. 34. — (2) Luc. XII. 1. — (3) Joan. 14. 19; VII. 38; XV. 5.

(1) Math. XXVI. 28; Luc. XXII. 22. — (2) Hebr. IX. 19 et 20; Gen. XLIX. 29 et 30.

